

УДК 811.161.2'36

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКИХ БАЙКАХ ХІХ СТ.

У статті проаналізовано вживання вокативних речень у байках ХІХ сторіччя. Схарактеризовано основні аспекти дослідження мови байки в мовознавстві. Визначено різновиди вокативних конструкцій, використаних у байках зазначеного періоду, встановлено комунікативно-прагматичні функції таких конструкцій. З'ясовано специфіку лексико-семантичного наповнення головного компонента вокативних речень.

Ключові слова: вокативне речення, кличний відмінок, комунікативно-прагматичні функції, мова байки, адресат мовлення, адресат-суб'єкт потенційної дії.

Байка – один із найдавніших видів епічної творчості. Вона належить до ліро-епічного роду літератури та є середньою ланкою, сходинкою між міфом і героїчним епосом. Байка, маючи усталену композиційну будову та елементи українського фольклору, завжди викликала неабияке зацікавлення українських письменників.

Роль малих оповідних жанрів у культурному житті України та розвитку української літератури була значною. Проте «коли більші види: роман та повість, драма, лірика, – давно вже звернули на себе увагу науковців, то дрібні оповідні жанри: коротенький історичний і побутовий анекдот, фацеція і навіть байка, – залишаються в затінку» [Грушевський 1993: 117].

Жанр байки вивчали переважно в аспекті жанрово-стилістичних ознак, образної специфіки, функціональних, змістових, композиційних особливостей тексту, тоді як мовностилістичним особливостям тексту не надавали належного значення. Дослідники зосередили свою увагу на теоретичному осмисленні природи й сутності байки, історії та тенденціях її розвитку, порівнянні байки з іншими спорідненими жанрами [Виноградов 1959; Виготський 1987; Потєбня 2011], історико-літературному аналізу байки різних національних літератур [Абдурахманов 1986; Косяченко 1966; Орбелі 1956].

Суто лінгвістичні питання жанру байки автори порушували принагідно [Бурляй 1985; Деркач 1977; Дорогокупля 2009; Зеров 2002; Зубков 1969; Кислий 1982; Косяченко 1966; Крижанівський 1967; Піхтовнікова 2000; Плющ 1973; Плющ 1961].

Байка як своєрідний жанр художньої літератури має свої структурно-синтаксичні особливості, що виявляються у специфічній системі викладу, використанні різних типів синтаксичних конструкцій, серед яких певне місце належить вокативним реченням, що зумовлено діалогічною формою мовлення в байці.

У вокативних реченнях, як відомо, конденсується суб'єктно-предикатна структура думки, почуття, волевиявлення. Вони вирізняються внутрішньою синтаксичною самодостатністю. Центральну ланку вокативних речень становить іменник у формі кличного відмінка, що вимовляється з особливою інтонацією. Із формально-синтаксичного погляду вокативні речення являють собою членовані односкладні речення, головний недиференційований на підмет і присудок член яких виражений кличним відмінком і може поширюватися атрибутивними компонентами. Такі синтаксичні одиниці є утвореннями синтаксемного характеру, які «в семантико-синтаксичному плані членуються на дві конститутивні синтаксеми, одна з яких є лексично вираженою, складного семантико-синтаксичного змісту, а друга – лексично не вираженою, нульовою» [Вихованець 1992: 62].

Вокативні речення – це своєрідний центр, що акумулює багатство значень, називаючи адресата мовлення. Проте студій, присвячених аналізу комунікативно-прагматичних функцій цих речень в українських байках, досі немає, що свідчить про *актуальність* порушеної проблеми.

Мета нашої статті – дослідити комунікативно-прагматичні функції вокативних речень у байках ХІХ сторіччя. Вибір саме цього періоду зумовлений активним розвитком цього жанру в той період. Для її досягнення потрібно розв'язати такі завдання:

- 1) установити типові для байки різновиди вокативних речень;
- 2) схарактеризувати їхні комунікативно-прагматичні функції;
- 3) з'ясувати особливості лексико-семантичного наповнення головного компонента односкладних вокативних речень.

Матеріалом для дослідження послуговували вокативні речення, дібрані з текстів байок Г. Сковороди, П. Білецького-Носенка, П. Гулака-Артемівського, Л. Боровиковського, Є. Рудиковського, О. Бодяньського, Є. Гребінки, П. Писаревського, М. Устияновича, М. Петрова, Л. Глібова, С. Руданського, Ю. Федьковича, М. Старицького, Б. Грінченка, М. Годованця, С. Крижанівського, А. Косматенка, П. Ключини, В. Лагози, П. Глазового та ін.

Основну групу вокативних речень, широко вживаних в українських байках ХІХ ст., становлять ті, що **називають адресата мовлення, щоб привернути його увагу**. У таких вокативних реченнях звертання завжди спрямоване до конкретної особи або персоніфікованого предмета. Використовують їх з різною метою, а саме для того, щоб:

- 1) **покликати** когось: *Сусідонько!* (озвалась горлиця з дубка) [Українська байка 1984: 279]; *Дядечку!* Дільце є до вас! [Українська байка 1984: 154]; *Добродійко!* Де ти сама? [Українська байка 2008: 85];
- 2) **привітатися** з кимось: *Кумасю!* Кукурік! Здоровенька була! [Українська байка 1984: 422]; *Цуцику!*

Здоров був! [Українська байка 1984: 217]; *Сестричко! Добри вечір!* [Українська байка 2008: 221]; *Василію! Здоров, пане-брате!* [Українська байка 2008: 135];

3) **попередити, застерегти** кого-небудь: *Земляче! Бог з тобою! На тебе десь туман у Литі навели* [Українська байка 1984: 118]; *Діти, діти! Минить тебе бітє...* [Українська байка 2008: 76]; *Неробо! Не носився б так ти з коштами* [Українська байка 1984: 277];

4) **інформувати** про щось: *Ведмедику! Наліг на мене сон, віддам за сон мільйон!*; *Маестро! Першим я в почесному реєстрі, хоч став, сказати, героєм дня!* [Українська байка 1984: 371]; *Кумо! Лишенько мені у сій поганій стороні* [Українська байка 2008: 120];

5) **зреагувати** на те, що буде повідомлено: *Ой дядьку! Не глузуй!* [Українська байка 1984: 85]; *Дівчатоньки-діти, розжеві квіти! Я вигадав вам брехеньку, щоб голову молоденьку звеселить на час!* [Українська байка 2008: 175];

6) **повчати**: *Дівчино-серденько! Жартуй, поки є время, жартуй, та не глузуй із бідних парубків* [Українська байка 1984: 110]; *Химерний Щиглику! Коли тобі базарний люд воздав хвалу не по заслугі, так се тебе твої базарні друзі вимірjali по самих собі* [Українська байка 2008: 109];

7) **отримати відповідь на запитання**: *Тимоше! Як то ти думаєш?* [Українська байка 1984: 97]; *Магай бі! Кумонько! А що це ти, серце, знаєш?* [Українська байка 1984: 33]; *Литвине! Куди йдеши?* [Українська байка 1984: 94]; *Билинонько! Чого така ти стала, мов рибонька, в'яла?* [Українська байка 2008: 145].

До другої групи належать вокативні речення, що **виражають емоційні реакції на дії співрозмовника**. Ці емоції завжди ускладнені почуттям подиву, сповнені внутрішньої експресії, що передається інтонацією. Функції таких речень досить різноманітні. Дехто з дослідників вважає, що їх неможливо об'єднати за якоюсь однією спільною ознакою [Дудик 1973: 264]. Основними є чотири значеннєві підгрупи таких вокативних речень, які виражають:

а) **радість** від зустрічі: *Порадонько моя! А як же ждала я!* [Українська байка 1984: 213]; *Голубонько-кумонько! Тебе я ждала-ждала, аж плакала, як виглядала.* [Українська байка 1984: 226];

б) **вдячність комусь, прихильне ставлення** до кого-, чого-небудь: *Братику! Спасибі за добреє слівце!* [Українська байка 1984: 144]; *Ой, братику! Який ти гарний!*; *Зозуленько! Ти зіронько моя!* [Українська байка 2008: 129]; *Синичко моя! Биструшечко, вертушечко!* [Українська байка 2008: 168];

в) **погрозу, невдоволення** чи навіть лайку, прокляття: *Ах паршивцю! Пресучий враже! Щоб ти сказився, кате жорстокий!* [Українська байка 1984: 447]; *А злодію! А розбишако клятий! Щоб луснув ти, пропав за те, що правду потоптав...* [Українська байка 1984: 277]; *Ех братці! Все не так! (Сусід Карпо доводить)* [Українська байка 1984: 254];

г) **розпач**: *О квіти, мої діти! Нащо ж я вас кохав? Нащо вас доглядав? (хом'як став плакати і тужить)* [Українська байка 1984: 218]; *Гроші мої, грошенята! Де ви ділись, лебедята?* [Українська байка 2008: 177].

Третя група вокативних речень, використаних в українських байках, вирізняється своєю виразною **спонукальною функцією**. Адресат, до якого звертаються, є водночас суб'єктом (виконавцем) потенційної дії. Ця група об'єднує три значеннєві підгрупи, що передають:

1) **наказ чи спонукання** виконати якусь дію: *Друкарю! Не дримай: де треба точку став* [Українська байка 1984: 73]; *Щуко! Ти в воді сиди і за мишами не ходи* [Українська байка 1984: 93]; *Брате! Вставай, мем хату будувати* [Українська байка 1984: 244];

2) **прохання**: *Язичку! Мовчи, кашки дам* [Українська байка 1984: 93]; *Панночку ріднесенський! Помилуй!* [Українська байка 1984: 126]; *Ой Вітрику, наш милий друже! Навій нам дощичку мерщій* [Українська байка 1984: 175];

в) **заборону**: *Галочко! Не слухай!* [Українська байка 1984: 85]; *Ледяцо! Годі спати!* [Українська байка 2008: 103].

Крім трьох основних груп вокативних речень чимало й таких, які поєднують декілька значень. Їх використовують для того, щоб:

а) **покликати та заборонити** чи **застерегти**: *Старче! Не плач, не журися!* [Українська байка 2008: 176]; *Охріме! Дядечку! Будь ласка, схаменись.* [Українська байка 2008: 86];

б) **покликати та виразити розпач**: *Ой, пташко ти чудна! Одна лиш квітка розцвіла, одна!* [Українська байка 1984: 322];

в) **отримати відповідь** на запитання та одночасно **передати невдоволення або докір**: *Сердешний куме! Ну й чому не прибіг до мене вранці?* [Українська байка 1984: 136]; *Ох, Ох! Мій свате! Навіщо славоньку пускати, що ти заможний на селі?* [Українська байка 1984: 254];

г) **покликати та спонукати** до дії: *Молодичко! Поласуй з нами!* [Українська байка 2008: 222];

г) **покликати та повідомити** про щось: *Ей, Хівре! Переліг лежить наш при дорозі* [Українська байка 1984: 66];

д) **отримати відповідь** на запитання та **виразити здивування**: *Пане соцький! Як...? Той, кажеш, злодій, то бідняк?* [Українська байка 2008: 33].

Лексико-семантичне наповнення головного компонента вокативних речень, ужитих в українських байках, має свою специфіку. На противагу драматургійному дискурсу, де вживаними є власні імена, ввічливі звертальні, метафоричні слова, назви спорідненості, абстрактні іменники і субстантивовані прикметники [Кокора 2016: 40], та політичному дискурсу, зокрема політичним промовама і дебатам, для яких характерне

переважно використання особових імен з прикметниками чи без них, іменників за соціальним статусом, територіальною ознакою та загальним найменуванням проживання [Кокора 2016: 113], головний компонент вокативних речень у мові українських байок вирізняється значно ширшим лексико-семантичним наповненням, оскільки його представляють:

1. Власні імена людей (особові імена та імена по батькові): *Михайло Йвановичу! Еге! Так ви той? Як той метеличок!* [Українська байка 1984: 131].

2. Назви спорідненості з позитивною оцінкою: *Ох, братику! Там я його звів!* [Українська байка 1984: 132]; *Батечку! Се ж знає всяк: мені роботи-діла – аж голова вся біла!* [Українська байка 1984: 274]; *Гай, гай, дідусику! – озвався один Вітряк* [Українська байка 1984: 202]; *Бабусю! Хотів я подивитись, чи дуже довгий світ* [Українська байка 1984: 206].

3. Ввічливі звертальні означальні слова разом з означуваними іменниками: *Ясновельможий Лево! – рече, насупившись Ведмідь – про що ж тут дового говорить?* [Українська байка 1984: 239]. Іноді в таких синтаксичних одиницях використано інверсію: *Поважний Дубе наші! Великий ти удався, нащо ж маленьких зневажать?* [Українська байка 1984: 205].

4. Назви представників соціальних груп: *Пани! Чи знаєте, кого забрать?* [Українська байка 2008: 17]; *Народе! Не давай на себе зброї, щоб не було й тобі біди такої* [Українська байка 1984: 291].

5. Назви тварин, птахів, рослин із залежними прикметниками чи без них: *Ох, Куцику! Я на чужині...* [Українська байка 2008: 145]; *Свинко! Бачила пана?* [Українська байка 2008: 143]; *Химерно Вороно! Сиділа б ти собі мовчки!* [Українська байка 2008: 108].

6. Іменники з прикладковим компонентом у постпозиції: *Ой Вороно-жалібнице! Чого марно кричеш?* [Українська байка 2008: 108]; *Котусю-братику! Скажіть мені скоріше, хто із хазяїнів отут усіх добріше?* [Українська байка 1984: 132].

7. Застарілі форми іменників: *Пико гаспидська! Чортівський Солоп'яго!* [Українська байка 1984: 68].

8. Узагальнені назви осіб. Речення із такими назвами характерні лише для авторської мови байок, використовуваної в зачині чи наприкінці байки, щоб **попередити, закликати когось або навчити** чогось: *Людинонько! Давно у мене серце в'яне, терпіти далі сил не стане.* [Українська байка 1984: 311]; *Читачу! Поклястися можу: картину бачив ти на цю похожу* [Українська байка 1984: 319]; *Ей Моми, Моми наших днів! Вас хлібом не годуй – у нас шукать би вади* [Українська байка 1984: 330]; *Сатирики! Цю чарку п'ю за вас, із хрону негодящий квас!* [Українська байка 1984: 322].

9. Персоніфіковані назви предметів: *Ех Морковко! Сумую не дарма...гризе мене печаль німа.* [Українська байка 1984: 321]; *Сопілочко! Чому поникла голова?* [Українська байка 1984: 328].

10. Іменники абстрактної семантики, поєднані з прикметниками: *Свята старовино! Про тебе я згадав: правдивії слова твої не вмерли...* [Українська байка 2008: 241].

Майже у всіх типах вокативних конструкцій вживається означальний компонент у ролі метафоричних епітетів, що вказують на певну рису предмета або явища.

Іноді для посилення емоційного впливу у складі вокативних структур трапляється повторення того самого слова: *Ой Вовче, Вовче! Не хвались, краще стережись!* [Українська байка 1984: 174]; *Ой Хомо, Хомо! Схаменись!* [Українська байка 1984: 137].

У вокативних реченнях переважає головний компонент, виражений словами, що утворені за допомогою здрібніло-пестливих суфіксів: *кумонько, кумасеньку, дядечку, братику, цуцику, вовчику, вітрику* та ін. Такі слова мають чітке емоційне забарвлення та слугують засобом вираження іронічного, прихильного чи співчутливо-фамільярного ставлення до персонажів.

Варто зазначити, що у складі вокативних речень досить часто перед головним компонентом, вираженим іменником у формі кличного відмінка, використовують вигуки *а, ой, ех, ей, ох*, що мають суб'єктивно-модальне значення та вживаються для увиразнення емоційності, експресії, яскравого відтворення усно-розповідної мови, що створює ілюзію розмови з уявленим співбесідником. Ці вигуки багатofункціональні: вони можуть передавати найрізноманітніші почуття та переживання героїв – здивування, захоплення, біль, жаль, нетерпеливість, осуд, сумнів.

Отже, діалогічна форма жанру байки сприяє широкому використанню вокативних речень з різноманітними комунікативно-прагматичними функціями. Вони мають підвищену емоційність, експресивність, що й відрізняє їх від вокативних конструкцій, уживаних в інших дискурсах.

У текстах байок ХІХ сторіччя найуживанішими є вокативні речення, що називають адресата мовлення, для того аби привернути його увагу, менш уживані — вокативні структури зі спонукальною функцією та такі, що виражають емоційні реакції мовця на дії співрозмовника.

Кожен тип вокативних речень виконує свої функції. За допомогою конструкцій, що називають конкретну особу – адресата мовлення, персонажі байок гукають когось, питають про щось, інформують, попереджають, застерігають або вимагають якоезреагувати.

Використовуючи вокативні речення, що виражають емоційні реакції на дії співрозмовника, автори виявляють прихильне ставлення до іншого, радість від несподіваної зустрічі, передають погрозу, невдоволення, заперечення, розпач, безнадію, сум.

Вокативними реченнями зі спонукальною функцією персонажі наказують чи спонукають, забороняють, вимагають або просять зробити що-небудь. Залежно від контексту вони передають іноді додатковий відтінок – докір, жаль, тривогу, співчуття, злість.

Чимало вокативних речень водночас передає декілька функцій.

Головний компонент вокативних речень, ужитих в українських байках XIX ст., має досить різноманітне лексико-семантичне наповнення, у якому домінують розмовні емоційні слова.

Література

Абдурахманов 1986: Абдурахманов А. М. Формирование и развитие жанра басни в дагестанской литературе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук / А. М. Абдурахманов. – Махачкала, 1986. – 17 с.

Бурляй 1985: Бурляй Ю. Основы літературно-художньої критики / Ю. Бурляй. – К. : Вища школа, 1985. – 244 с.

Виготський 1987: Виготський Л. С. Психологія мистецтва / За ред. М. Г. Ярошевського. – М. : Педагогіка, 1987. – 344 с.

Виноградов 1959: Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 655 с.

Вихованець 1992: Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.

Грушевський 1993: Грушевський М. С. Історія української літератури : В 6 т. / [упоряд. В. В. Яременко та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 392 с.

Деркач 1977: Деркач Б. А. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі / Б. А. Деркач. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 190–296.

Деркач 1978: Деркач Б. А. На шляху становлення української літератури // Гулак-Артемівський П. Твори. – К. : Дніпро, 1978. – С. 5–15.

Дудик 1973: Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення: еквіваленти речення) / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.

Дорогокупля 2009: Дорогокупля О. М. Іронія, сатира, гумор та сарказм в українській байці / О. М. Дорогокупля // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. – № 3. – С. 32–40.

Зеров 2002: Зеров М. Українське письменство / [упоряд. М. Сулима]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 349–351.

Зубков 1969: Зубков С. Видатний байкар / В. С. Зубков // Глібов Л. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 1969. – С. 5–22.

Кислий 1982: Кислий Ф. С. Вивчення байки в школі / Ф. С. Кислий. – К. : Рад. школа, 1982. – 127 с.

Кокора 2016: Кокора М. О. Вокативні речення в українських драматургічних текстах (на матеріалі творів І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, М. Старицького) / М. О. Кокора // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон, 2016. – № 25. – С. 36–43.

Кокора 2016: Кокора М. О. Комунікативно-прагматичні функції вокативних речень у політичному дискурсі (на матеріалі політичних промов та дебатів) / М. О. Кокора // Modern science – Moderní věda. – Прага, 2016. – № 3. – С. 110–117.

Косяченко 1966: Косяченко В. Наш бойовий жанр / В. Косяченко // Українська радянська байка: Антологія. – К. : Рад. письменник, 1966. – С. 3–36.

Крижанівський 1967: Крижанівський С. А. Визначний представник українського романтизму / С. А. Крижанівський, П. П. Ротач // Боровиковський Л. Повне зібрання творів. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 5–40.

Орбели 1956: Орбели И. Басни средневековой Армении АН Арм. ССР / И. Орбели // Институт литературы им. М. Х. Абеяна. – М., 1956.

Піхтовнікова 2000: Піхтовнікова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XX ст.): жанрово-стилістичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Л. С. Піхтовнікова. – К., 2000. – 40 с.

Плющ 1971: Плющ П. П. Історія української літературної мови / П. П. Плющ. – К. : Вища школа, 1971. – 423 с.

Потебня 2011: Потебня А. А. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка / А. А. Потебня. – М. : Книга по требованию, 2011. – 175 с.

Ткачук 2009: Ткачук С. В. Афористичність української авторської байки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nbuv.gov.ua

Українська байка 1984: Українська байка. – К. : Дніпро, 1984. – 463 с.

Українська байка 2008: Українська байка. – Х. : Фоліо, 2008. – 317 с.

Кокора Марьяна

Функционально-семантический потенциал вокативных предложений в украинских баснях XIX века

В статье проанализированы употребления вокативных предложений в украинских баснях XIX века. Охарактеризованы основные аспекты исследования языка басни в языкознании. Определены виды вокативных конструкций, использованных в баснях исследуемого периода, установлены коммуникативно-прагматические функции таких конструкций. Выяснена специфика лексико-семантического наполнения главного компонента

вокативных предложений.

Ключевые слова: вокативные предложения, звательный падеж, коммуникативно-прагматические функции, речь басни, адресат речи, адресат-субъект потенциального действия.

Kokora Marianna

The functional and semantic potential of vocative sentences in Ukrainian fables of the 19th century

The use of vocative sentences in Ukrainian fables of the 19th century has been analyzed in the article. The author has determined basic research aspects for the language of the fable in Linguistics. The types of vocative structures used in the fables of this period have been defined. Pragmatic and communicative functions of these structures have been identified. The lexical and semantic content of the main component for vocative sentences has been specified.

Keywords: vocative sentence, vocative case, pragmatic and communicative functions, language of the fable, recipient of speech, recipient of potential action.

Надійшла до редакції 22 грудня 2016 року.

Лариса Колібаба

УДК 811.161.2'367.633

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВІ ВИЯВИ АКТУАЛІЗОВАНИХ СПОЛУЧНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Досліджено явище актуалізації сполучників як одну з тенденцій розвитку сполучникового складу української літературної мови початку ХХІ ст. Проаналізовано сполучники, що після тривалої перерви повернулися до активного мовного вжитку. Визначено функціонально-стильові сфери вживання актуалізованих сполучників в українській літературній мові перших двох десятиріч ХХІ ст., оцінено доцільність їхнього використання з погляду мовної практики.

Ключові слова: актуалізація, активізація, сполучники, публіцистичний стиль, науковий стиль, художній стиль.

Попри те, що сполучники кваліфікують як стійкий компонент граматичної системи української мови, вони «не є сталою мовною категорією... а зазнають змін в історичному розвитку мови, поступово, досить повільно втрачають певні особливості, набувають нових на певному етапі розвитку мови та мислення» [Медведев 1962: 4]. На початку ХХІ сторіччя в системі сполучників української літературної мови особливо помітними є зміни, пов'язані передусім із динамікою кількісного складу сполучників та їх функціонально-стильовою транспозицією – переходом до наукового та публіцистичного стилів сполучників із розмовного і художнього стилів. На це звертають увагу у своїх дослідженнях К. Г. Городенська [2010], І. Я. Завальнюк [2006], Г. С. Весельська [2012], М. М. Косарева [2012; 2013] та інші дослідники.

Зміни в кількісному складі сполучників сьогодні виявляються насамперед у поповненні системи сполучників новими складеними сполучними засобами, поверненні до вжитку деяких сполучників із пасивного фонду української мови, де вони опинилися з різних причин, та у вилученні тих сполучників, що «стали невиразними чи непотрібними або ж були скальковані з російських сполучників» [Косарева 2013: 1].

Особливо динамічно на початку ХХІ ст. відбувається оновлення системи сполучників української літературної мови. За спостереженнями М. М. Косаревої, якщо в 60-х – 80-х рр. минулого сторіччя в найважливіших граматичних працях та в «Словнику української мови» в 11 томах зафіксовано 163 сполучники, то в 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. кількість сполучників збільшилася до 309 [2013: 6]. Проте не менш помітною тенденцією в розвитку сполучникового складу сьогодні є актуалізація сполучних засобів – повернення до вжитку з пасивного фонду української мови тих одиниць, частина з яких опинилася там у радянський період лише тому, що ними українська мова відрізнялася від російської. Загалом, за висновками М. М. Косаревої, у 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. сполучники, що повернулися до вжитку становлять 2 % від загальної кількості всього сполучникового складу [2013: 7]. Саме тому мета пропонованої статті – проаналізувати й оцінити з погляду доцільності повернені з пасивного словника української мови сполучники, що опинилися там з різних причин, установити функціонально-стильові сфери вживання актуалізованих сполучників в українській літературній мові перших двох десятиріч ХХІ сторіччя.

Мовознавці вказують на дві основні причини актуалізації мовних одиниць (форм, засобів тощо). Перша — це потреба в подальшому нормуванні та систематизації різних сегментів української літературної мови для встановлення її питоміших, органічніших основ [Тараненко 2015: 10], намагання «надати засобам синтаксичного зв'язку та маркування семантико-синтаксичних відношень національної самобутності», «бажання відмежуватися від чужомовних впливів» [Городенська 2010: 168]. Друга – загальна тенденція до оновлення, відсвіження, урізноманітнення традиційних наборів виражальних засобів [Городенська 2010: 124], потреба в «розширенні загальностилістичних (номінативно-експресивних) і власне стильових можливостей мовного самовираження суспільства» [Тараненко 2015: 10].

Відповідно до цих чинників усі актуалізовані в українській літературній мові початку ХХІ ст. сполучники можна класифікувати на дві групи: 1) реактуалізовані сполучники, що становлять морфолого-